

De vogelwereld van Texel en haar bedreiging door massatoerisme en intensieve landbouw

Werner Hirsch

Inleiding

De ruilverkavelingen in de jaren vijftig en de sterke toename van het vreemdelingenverkeer in de jaren zestig hebben het landschap sterk veranderd. Het is dan ook voor een groot deel aan de talrijke en uitgebreide natuurreservaten te danken, dat de uitzonderlijke rijkdom aan vogel- en plantensoorten tot heden behouden bleef.

De directe aanleiding tot deze studie zijn de schrikbarende achteruitgang van de moeras-, water- en weidevogels, de plannen voor verdere toeristische inrichtingen en een mogelijke verhoging van het aantal bedden na 1985.

Gebied

Texel is met een oppervlakte van 183,6 km² het grootste eiland in het Nederlandse deel van de Waddenzee. Langs de westkust strekken zich over een lengte van ongeveer 30 km duinen uit (ongeveer 1/6 van de totale oppervlakte). Ten zuiden van De Koog ligt een bosgebied (3,4% van het totale oppervlak). De voor landbouw in gebruik zijnde oppervlakte omvat 90 km² (ongeveer 1/2 van het totaal) en wordt als volgt gebruikt; 5850 ha grasland, 2800 ha akkerbouw (waarvan 1015 ha graan, 650 ha aardappelen, 500 ha bieten en 275 ha mais) en 290 ha bloembollen.

Op het oude gedeelte van Texel is de schape- en vee- teelt van grote betekenis, in de polder Eierland hoofdzakelijk akkerbouw en vee- teelt. Het zuivelbedrijf is op Texel het belangrijkste agrarische bedrijf. De voor de landbouw gebruikte cultuurland- en veld- gebieden worden door talrijke, in het voorjaar gedeeltelijk uitgedroogde of met riet begroeide sloten doorsneden (het riet wordt iedere herfst gemaaid, groeit echter in het voorjaar weer snel aan).

Het landschap tussen Den Burg en Oudeschild wordt door de vele tuinvallen gekarakteriseerd. Op verschillende plaatsen in het cultuurlandschap bevinden zich eendenkooien en op de Hoge Berg is een klein bos.

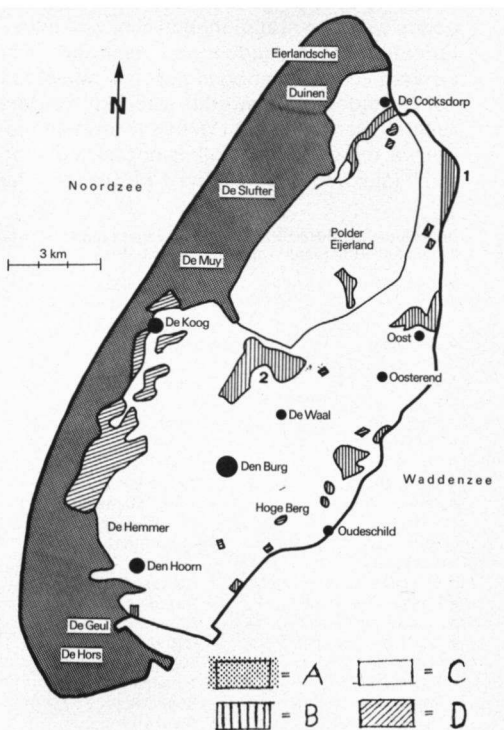
In het cultuurlandschap, maar voornamelijk in de duinen bevinden zich omvangrijke natuurreservaten.

Methode

Criteria voor gebieden van internationale betekenis voor water- en waadvogels:

Een gebied krijgt in beginsel internationale betekenis wanneer ten minste 1% van de flyway populatie van een water- of waadvogelsoort er ten minste één maal gerust of overwinterd heeft (zie Hölzinger e.a. 1972, Haar-

mann & Pretschner 1976). Voor de berekening van de normoverschrijding van de verschillende soorten worden de door Saeijs & Baptist (1978) vastgestelde normen gebruikt. Er werden slechts soorten in aanmerking genomen, die deze norm in het tijdvak 1970-1980 meerdere malen (vermoedelijk jaarlijks), maar ten minste twee maal (zie Kleine Zwaan) overschreden (Bundesforschungsanstalt für Naturschutz und Landschaftsökologie 1977).

Afb. 1.
Kaart van Texel.
A = duinen, B = natuurreservaten, C = cultuurgronden,
D = bos en eendenkooien.
1 = De Schorren, 2 = Waal en Burg.

Rasterkartering:

Voor het bewerken van het 90 km² grote onderzoekgebied van de voor de landbouw in gebruik zijnde cultuurgronden, waren op grond van tijdfactoren beperkingen noodzakelijk, omdat voor de rasterkartering slechts één broedseizoen beschikbaar was.

De karteringswerkzaamheden werden daarom tot een ongeveer 60 km² groot onderzoeksterrein beperkt.

In dit gebied werden in ieder vierkant (1 km²) alleen indicatorsoorten (biotoop- en/of voedselspecialisten) bekeken (Märki 1977, A.J. Dijkse in brief) en betrof de volgende broedvogelsoorten: limicolen (zonder Scholekster), Graspieper, Veldleeuwerik, Visdief, Tapuit, Waterral, Gele Kwikstaart, Kleine Karekiet, Slobeend en Zomertaling. In ieder vierkant werden alle soorten met territorium aangevende tekens, (zingend, baltsend en dergelijke) aangegeven.

Bij Tureluur, Grutto, Kluut, Bontbekplevier, Slobeend en Kleine Karekiet werden per vierkant zo mogelijk alle paren vastgelegd.

Het vastgestelde aantal paren van Tureluur en Grutto werd ten slotte op een kaart van 1:25.000 ingetekend en later op de desbetreffende verspreidingskaart overgenomen. Bij goede weersomstandigheden zijn twee inventarisatietochten voldoende, waarmee het vierkant voor het beoogde doel (zie ook Märki 1977) voldoende bewerkt was. Bij verdere tochten werd aandacht geschonken aan mogelijke, maar vaak moeilijk te ontdekken soorten (bijvoorbeeld Kleine Karekiet). Per

vierkant stonden in totaal rond 5½ uur ter beschikking.

Resultaten

1. Broedvogels

In het tijdvak 1970-1980 werden in totaal 113 broedvogelsoorten vastgesteld (tabel 1), bij drie soorten (Steenuil, Kuifleeuwerik en Grote Karekiet) kon echter geen broedgeval vastgesteld worden (waarschijnlijk broedend; Teixeira 1979). Van Smient en Kruisbek wordt het broeden vermoed. Inmiddels zijn Grauwe Klauwier en Grauwe Kiekendief als broedvogels verdwenen. Nieuwe soorten zijn Krakeend (sedert 1970), Staartmees (sedert 1972), Grote Bonte Specht en Blauwe Kiekendief (sedert 1978) en Bonte Vliegenvanger (1980). De Waaiersaartrietzanger heeft alleen in 1976 op Texel gebroed. (A.J. Dijkse in brief). Ongeveer 1/4 van de soorten broedt uitsluitend in natuurreservaten (A.J. Dijkse 1979, A.J. & L.J. Dijkse 1977). De natuurreservaten zijn bovendien belangrijke broedgebieden voor water-, moeras- en waadvogels (tabel 2). In de voor de landbouw benutte cultuurgronden broedde in 1979 in een onderzoekgebied van ongeveer 60 km² nog Kievit, Grutto, Tureluur, Scholekster, Slobeend, Gele Kwikstaart en Veldleeuwerik van de oorspronkelijke 10 weidevogelsoorten (zie afbeelding 2 en 3). Op veelvuldig extensief bewerkte vlakken, zoals wegbermen en slootkantjes broeden nog Graspieper en in rietbegroeiing van sloten de Kleine Karekiet.

Tabel 1.
Broedvogellijst (1970-1980). De met * aangegeven soorten broeden uitsluitend in natuurreservaten.
Fazant en Patrijs werden op Texel ingevoerd.

• Dodaars	Bontbekplevier	Oeverwaluw	Zwartkop
• Fuut	• Strandplevier	Boerenwaluw	Fluiter
• Blauwe Reiger	Kievit	Huiswaluw	Tijftjaf
• Lepelaar	• Kemphaan	Boompleper	Fitis
Knobbelzwaan	• Watersnip	Graspieper	Goudhaantje
Grauwe Gans	Houtsnip	Gele Kwikstaart	Grauwe Vliegenvanger
Bergeend	Grutto	Witte Kwikstaart	Bonte Vliegenvanger
• Krakeend	• Wulp	Winterkoning	Baardmannetje
• Wintertaling	Tureluur	Heggenus	Staatmees
Wilde Eend	Kokmeeuw	Roodborst	Zwarte Mees
• Pijlstaart	Stormmeeuw	Nachtegaal	Pimpelmee
• Zomertaling	• Kleine Mantelmeeuw	Gekraagde Roodstaart	Koolmees
Slobeend	Zilvermeeuw	• Paapje	Boomkruiper
Tafeleend	• Grote Stern	Roodborstapuit	Wielewaal
Kuifeend	Visdief	Tapuit	Grauwe Klauwier
Eidereend	• Noordse Stern	Merel	Vlaamse Gaai
• Bruine Kiekendief	• Dwergstern	Zanglijster	Ekster
• Blauwe Kiekendief	Houtduif	Grote Lijster	Kauw
• Grauwe Kiekendief	Turkse Tortel	• Sprinkhaanrietzanger	Zwarte Kraai
Torenvalk	Tortelduif	Rietzanger	Spreeuw
Boomvalk	Koekoek	• Bosrietzanger	Huisemus
Patrijs	Steenuil	Kleine Karekiet	Ringmus
Fazant	Ransuil	Grote Karekiet	Vink
• Waterral	• Velduil	Spotvogel	Groenling
Waterhoen	Grote Bonte Specht	Braamsluiper	Putter
Meerkoet	Kuifleeuwerik	Grasmus	Kneu
Scholekster	Veldleeuwerik	Tuinfluiter	Barmsijs
Kluut			Geelgors
			Rietgors

De overige Indicatorsoorten en een opgave van de talrijkheid zijn in tabel 3 duidelijk aangegeven.

B o o m v a l k: De Boomvalk verscheen vermoedelijk in de jaren vijftig op Texel, doch pas in 1966 kon een broedgeval vastgesteld worden. Van 1966-1973 hebben 1, in 1974 3 en in 1975 2 paar op Texel gebroed (A.J. & L.J. Dijkse 1977). De broedpopulatie is na 1974 toegenomen en bereikte in 1978 een bestand van 7 paar (M.C. Stoeper in brief). Van de in 1978 vastgestelde paren broedde er 3 in de Staatsbossen, 2 paar in de reservaten en eveneens 2 paar in het cultuurlandschap (afbeelding 4, zie pagina 5).

T o r e n v a l k: De broedpopulatie is sedert de jaren vijftig sterk afgenomen en bereikte tussen 1970 en 1974 nog een aantal van 12-16 paar (A.J. & L.J. Dijkse 1977). In de laatste jaren is de Torenvalk wederom wat talrijker geworden en broedde in 1978 met ten minste 26 paar (afbeelding 4; M.C. Stoeper in brief).

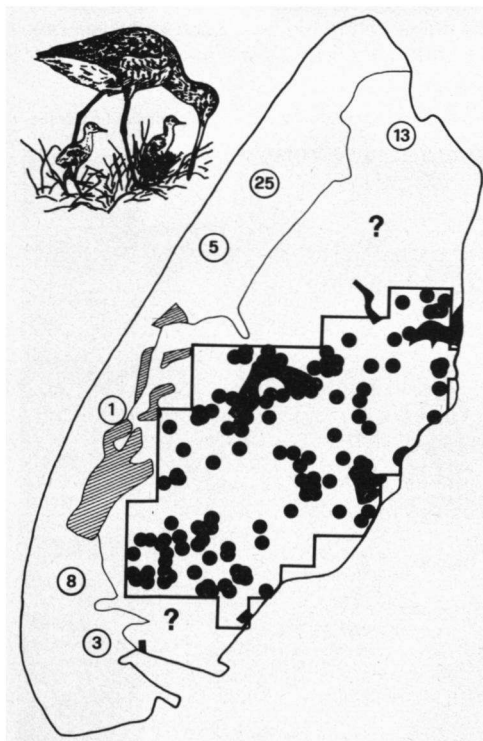
W a t e r s n i p: De Watersnip is in de jaren dertig uit de voor landbouw gebruikte cultuurgronden verdwenen en broedde sindsdien hoofdzakelijk in de duinreservaten. De populatie bereikte in 1979 nog een aantal van 21 paar (A.J. Dijkse in brief).

H o u t s n i p: De Houtsnip is sedert 1941 broedvogel in de Staatsbossen (Haverschmidt 1942, geciteerd in A.J. & L.J. Dijkse 1977). Van 1970-1974 kwam de Houtsnip hier verspreid voor.

Zo telde men in het zuidelijk deel van de Staatsbossen in dit tijdvak tussen de 25 en 38 paar. In 1974 hebben ten minste 45 paar op Texel gebroed (A.J. & L.J. Dijkse 1977). Tegenwoordig zitten er in het totale bosgebied nog 15 paar...(A.J. Dijkse in brief).

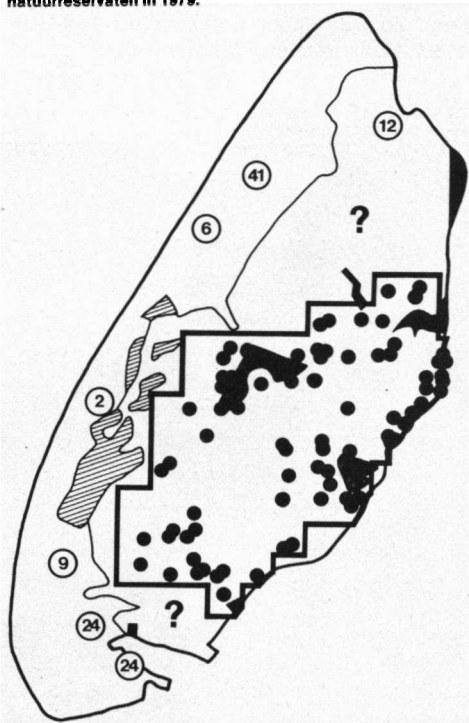
soort	aantal broedparen
Dodaars	1
Krakeend	2
Wintertaling	17
Slobeend	58
Tafeleend	4
Kluut	96
Bontbekplevier	19
Strandplevier	3
Kemphaan	10
Watersnip	21
Grutto	190
Wulp	113
Tureluur	252

Tabel 2.
Broedbestand van enige water- en waadvogelsoorten in de natuurreservaten in 1979.

Afb. 2.
Verspreiding van de Grutto, 1979.

O = broedbestand in de reservaten De Geul (3 paar), Bollekamer (8), duinpark (1), De Muy (5), De Slufter (25) en De Roggesloot (13).
? = niet onderzocht gebied.

Afb. 3.
Verspreiding van de Tureluur, 1979.

O = broedbestand in de reservaten Mokbaal en De Hors (24 paar), De Geul (24), Bollekamer (9), duinpark (2), De Muy (6), De Slufter (41) en De Roggesloot (12).
? = niet onderzocht gebied.

Soort	aantal broedparen
Slobeend	min. 17
Torenvalk	8
Kluut	8
Bontbekplevier	4
Grutto	min. 110
Tureluur	min. 70
Visdief	1
Tapuit	1
Kleine Karekiet	min. 50

Tabel 3.

Broedbestand van enige indicatorsoorten op een 60 km² groot onderzoeksgebied in de voor landbouw gebruikte cultuurgronden in 1979, respectievelijk 1978 (Torenvalk).

R a n s u i l: De broedpopulatie werd in 1955 nog op ten minste 32 paar geschat. Aan het begin van de jaren zestig volgde een sterke afname, zodat in 1966 nog slechts 12 paar op Texel broedde. De populatie is sedertdien weer enigszins toegenomen en bereikte in 1974 een bestand van 20 paar. De Ransuil broedt hoofdzakelijk in de Staatsbossen en in de duinen. In loofhoutbosjes verspreid over het cultuurland komen, in vergelijking met vroeger, nog slechts enkele paren voor (A.J. & L.J. Dijkse 1977).

2. Doortrek

Texel is een belangrijke rustplaats voor doortrekkende waad-, water- en zangvogels (lijsters). Zo werden bijvoorbeeld op 14-9-1980 41927 steltlopers en 9022 watervogels geteld

(Water- en waadvogeltellingen op Texel 1980, niet gepubl.), doch de aantallen rustende vogels kunnen op gunstige trekdagen beduidend hoger zijn. De meest voorkomende steltlopers zijn Scholekster, Kievit, Goudplevier, Wulp, Rosse Grutto, Kanoet- en Bonte Strandloper (tabel 4).

De Wulpen verblijven hoofdzakelijk langs de kust van de Waddenzee (A.J. & L.J. Dijkse 1977), doch zijn in de herfst en in de winter ook op de cultuurgronden talrijk (A.J. Dijkse in brief). Bij de watervogels zijn Wilde Eend, Wintertaling, Smient, Zwarte Zeeëend, Berg-eend en Rotgans het talrijkst (tabel 4). Smienten verblijven hoofdzakelijk langs de Waddenzee-kust in of in de omgeving van natuurreservaten. Andere belangrijke pleisterplaatsen zijn de polder Waal en Burg en omgeving en De Slufter (A.J. & L.J. Dijkse 1977). Op gunstige trekdagen kunnen tot 100.000 Koperwieken (gezamenlijke doortrek in oktober: meerdere 100.000 exemplaren), 80.000 Kramsvogels en 38.000 Zanglijsters aanwezig zijn (A.J. & L.J. Dijkse 1977).

Koperwiek en Kramsvogel maken in de herfst gebruik van de grote hoeveelheid bessen in de duinen en in het bos, doch verblijven ook in grote aantallen op weilanden (A.J. & L.J.

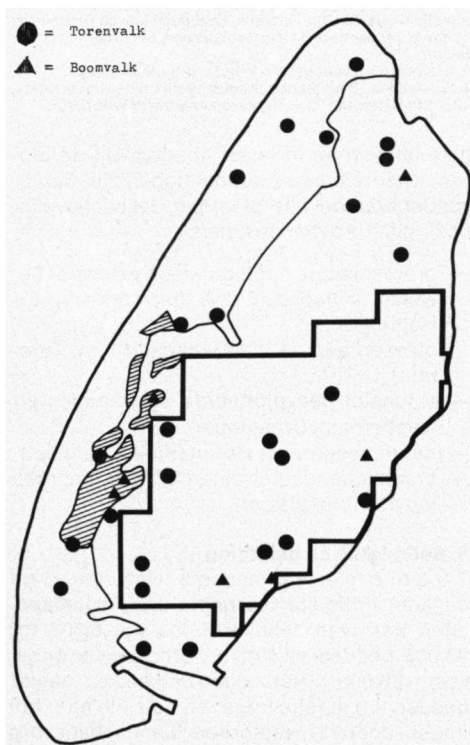
De Watersnip is in de jaren dertig uit de voor landbouw gebruikte cultuurgronden verdwenen en broedt sindsdien hoofdzakelijk in de duinreservaten. Foto: Jan van Laar.

Dijksen 1977). Ieder jaar verblijven ook enige Visarenden op Texel (hoofdzakelijk bij De Muy en De Geul). Soms kunnen tot 5 exemplaren gelijktijdig aangetroffen worden (A.J. & L.J. Dijksen 1977).

Soort	Aantal exemplaren per doortrekperiode	Dagmaxima rustende exemplaren
• Rotgans	**	9500
Bergeend	(**)	8200 (1965)
Wintertaling	(**)	7800
Pijlstaart		5000
Zwarte Zeeëend	**	12000 (1970)
Scholekster	**	45000 (1970)
Goudplevier	**	21000 (1965)
Kievit	**	15000
• Kanoetstrandloper	**	20000 (1972)
• Bonte Strandloper	**	11500 (1972)
• Rosse Grutto	**	10000 (1974)
• Wulp	**	13000
Veldleeuwerik	(**)	?
Graspleier	(**)	?
Roodborst	**	8000
Kramsvogel	**	80000
Zanglijster	**	38000 (1968)
Koperwiek	**	100000

Tabel 4.
Verblijfsaantallen van enige doortrekkers naar gegevens van A.J. & L.J. Dijksen (1977) en A.J. Dijksen (in brief).
xx = 5.000 en meer exemplaren; (xx) = het gegeven aantal wordt niet regelmatig bereikt; x = 1-5.000 exemplaren;
• = soorten van de Rode lijst (Wattel & Osieck 1980).

Afb. 4.
Verspreiding van Toren- en Boomvalken, 1978.

3. Wintergasten

In januari 1980 werden ongeveer 31.000 watervogels en 18.000 steltlopers geteld (Water- en waadvogeltellingen op Texel 1980, niet gepubliceerd). De talrijkste wintergasten zijn Smient, Eldereend, Scholekster en Kanoetstrandloper. Een overzicht van talrijkheid en overige water- en steltlopersoorten geeft tabel 5 (A.J. & L.J. Dijksen 1977, Boere & Zegers 1977, Water- en waadvogeltellingen op Texel 1980, niet gepubliceerd).

4. Betekenis

Sedert 1970 konden op Texel 113 broedvogelsoorten vastgesteld worden. Dat is ongeveer 60% van de in Nederland broedende soorten. Zesendertig van de op Texel voorkomende broedvogels staan op de 'Rode lijst van de bedreigde broedvogelsoorten in Nederland' (Wattel & Osieck 1980), 9 daarvan tevens op de Rode lijst van de EG-landen (Nowak 1979). Texel is een van de belangrijkste broedgebieden in Nederland voor Lepelaars (jaarlijks 30-40 paar, dat is 15-20% van de Nederlandse en 2,1-3,1 % van de Europese broedvogelpopulatie; berekend naar gegevens van Woldhek 1980 en Teixeira 1979), Wulp, Velduil, Tapuit, Grote Stern (in grootte 3e broedkolonie) en Dwergstern (in grootte 4e broedkolonie; Rooth 1979).

Internationaal belangrijke rust-en/of overwinteringsgebieden voor 11 water- en waadvogelsoorten (tabel 6) en belangrijke rustplaats voor Kramsvogel, Koperwiek en Zanglijster. Texel herbergt de soortenrijkste flora van alle Deense, Duitse en Nederlandse Waddeneilanden. Van de 863 op de Nederlandse Waddeneilanden vastgestelde bloeiende plantensoorten komen 656 soorten (76%) op Texel voor (Abrahamse, Joenje & Van Leeuwen-Seelt et al. 1976).

Soort	gemiddeld	maximum
• Rotgans	?	5149
Bergeend	1500-2000	2800
• Smient	5-8000	14620
Wintertaling	1-2000	?
Wilde Eend	1300-3500	8000
Eldereend	> 5000	15000
Scholekster	9-18000	40000
Kievit	5-10000	?
• Kanoetstrandloper	> 4000	18000
• Bonte Strandloper	1-2000	3000
Watersnip	4-500	?
• Rosse Grutto	1-5000	8400
• Wulp	2-3000	?
• Tureluur	700-1000	1056

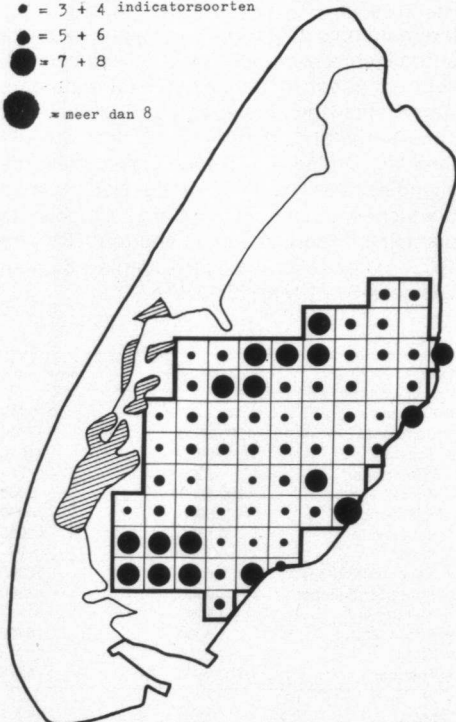
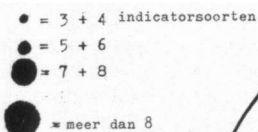
Tabel 5.
Winterbestand van de belangrijkste waad- en watervogelsoorten (A.J. & L.J. Dijksen 1977, Boere & Zegers 1977, Waad- en watervogeltellingen op Texel 1980, niet gepubl.). • = soorten van de Rode lijst (Wattel & Osieck 1980).

Soort	Normoverschrijding		Aantal tellingen		Norm
	Winter	Trek	Winter	Trek	
Kleine Zwaan	1,9	—	2	—	100
Rotgans	4,1	1,9	1	2	1250
Bergeend	1,1	1,4	2	2	1500
Smient	1,8	—	3	—	5000
Zwarte Zeeëend	—	2,3	—	2	4000
Scholekster	3,2	—	6	—	5600
Zilverplevier	—	2,7	—	4	450
Kanoetstrandloper	2,4	2,7	1	1	7500
Rosse Grutto	1,0	2,3	1	5	3000
Wulp	1,0	3,0	2	4	2200
Steenloper	1,6	2,7	2	4	250

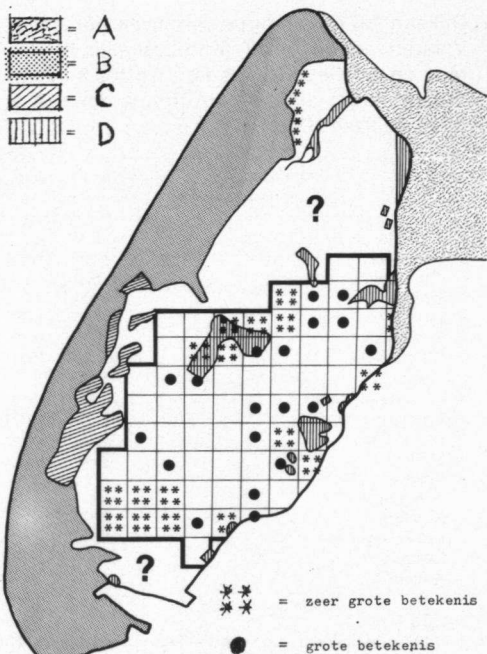
Tabel 6.
Normoverschrijding bij waad- en watervogels op Texel in het tijdvak 1970-1980.

5. Ecologische zwaartepunten

Getracht werd de belangrijkste gebieden in het voor de landbouw gebruikte cultuurlandschap vast te stellen en te samen met de reeds bekende gebieden (bijvoorbeeld natuurreservaten) op een natuurbeschermings-waardekaart (vergelijk Märki 1977) te beschrijven (afbeelding 6). Doel was evenwel niet alleen maar de ornithologisch bijzonder waardevolle gebieden te bepalen, maar ook de meer algemeen ecologisch waardevolle gebieden, die als ecologische cellen het ge-

Afb. 5.
Biotoopkwaliteitskaart in het onderzoekgebied, op grond van de voorkomende indicatorsoorten.

Afb. 6.
Natuurbeschermings-waardekaart. Eén rastervierkant bereikte een zeer grote betekenis, als daarin 7 indicatorsoorten broeden.

Voor het van grote betekenis worden per rastervierkant ten minste Klevit, Grutto, Tureluur, Veldleeuwerik en Graspieper of Kluut respectievelijk Bontbekplevier, als broedvogel verlangd.

? = niet onderzocht gebied in het cultuurlandschap.

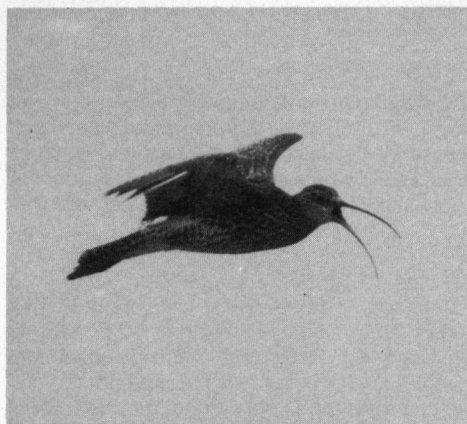
A = wadden, B = duinen (hoofdzakelijk natuurreservaten), C = Staatsbossen, D = natuurreservaten (NM en CRM).

hele landschap in leven houden. Uit de biotoopkwaliteitskaart (afbeelding 5) zijn de bijzonder waardevolle plaatsen, respectievelijk ecologische cellen te halen:

- grootschalige hooilanden en extensief beweide schapenweiden (bijvoorbeeld De Hemmer)
- plassen aan de Waddenkust (Kluut, Tureluur)
- extensief geëxploiteerde slootkantjes en wegbermen (Graspieper)
- met riet begroeide sloten (Kleine Karekiet)
- braakliggende terreinen zonder begroeiing (Bontbekplevier).

6. Bedreiging en belasting

Toerisme: Het toerisme heeft zich sinds de jaren vijftig sterk uitgebreid. De logiecapaciteit nam van 1950-1970 toe van 6.304 tot 33.000 bedden en ligt nu officieel op ongeveer 38.000. Het daadwerkelijke aantal bedden ligt in feite hoger en bereikte naar tellingen door de werkgroep 'Landschapszorg Texel' in 1975 42.000 toeristische slaapplekken (A.J. Dijkse in brief).

De Wulpen verblijven hoofdzakelijk langs de kust van de Waddenzee, doch in de herfst en in de winter ook op de cultuurgronden.
Foto: B.M.J. Koch.

De grote toeristenstroom in het hoogseizoen is gedurende de laatste jaren voor het eiland een grote belasting geworden. In het bijzonder de duinreservaten zijn door het massatoerisme te sterk belast (zie A.J. Dijk- sen 1978): massale overtredingen (circa 10.000 per jaar), loslopende honden en excursies (jaarlijks circa 10.000 personen). Toch tracht men van verschillende kanten de gemeente Texel houdt nog wel een toename tot 47.000 slaapplaatsen tot 1985 voor mogelijk, als ten noordwesten van De Cocksdorp bos aangeplant wordt (opvanggebied). dorp bos aangeplant wordt (opvanggebied). Naar een opgave van de gemeente Texel (in brief) zal in de loop van 1982 een eerste aanzet tot bosaanplant worden gegeven.*

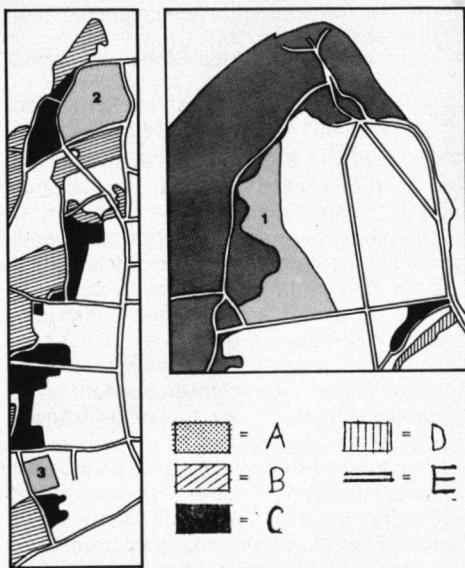
Voor dat het bos zijn beschermingsfunctie vervullen kan, zijn de 47.000 logiesplaatsen reeds lang bereikt. Na 1985 moet met een verdere toename van het aantal logiesplaat- sen rekening worden gehouden. Ook de ver- lenging van het seizoen is bedenkelijk, omdat in het voorjaar (broedtijd/trektijd) en in de herfst (trektijd) het aantal gasten toeneemt en de overbelasting van de natuur ook langer duurt (A.J. Dijk- sen in brief, Abrahamse, Joen- je & Van Leeuwen-Seelt et al 1977).

Op dit moment zijn de volgende projecten gepland en voor uitvoering gereed (zie afbeel- ding 7).

- bebossing van 70-80 ha ten noord-westen van De Cocksdorp (1)
- verdere ontsluiting van bossen (wandelpa- den, rijpaden, trimbanen en dergelijke).
- toeristische inrichtingen bij De Koog (on-

* Volgens A.J. Dijk- sen (tel. med. 1981) is in het noordelijk deel van het eiland reeds 5 ha bos aangeplant van het plan van 70-75 ha.

De aanleg van het recreatiebos in de noordkop van Texel kan in de winter van 1982-1983 beginnen. Er wordt gewerkt van zuid naar noord. De eerste boompjes worden dus gepoot vlak bij het verblijfsrecreatiegebied De Krim. De aanleg van de 70 ha bos duurt vier tot vijf jaar, aldus ir. E.J.G. Swellengrebel van het Staatsbosbeheer (Texelse Courant 27 november 1981).

Afb. 7.
Geplande toeristische inrichtingen bij De Koog (2) en Grens- weg — Gerritslenderdijk (3).
Het overganggebied tussen duinen en cultuurgronden ten noordwesten van De Cocksdorp (1) is voor bebossing be- stemd.
A = duinen, B = Staatsbossen, C = vakantievestigingen en dorpen, D = natuurreservaat, E = straten en wegen.

De Blauwe Kiekendief is eerst sedert 1978 broedvogel op Texel en broedt jaarlijks met 1 paar (A.J. Dijk- sen in brief).
Foto: Frits van Daalen.

geveer 140 woningen, tennisbanen, zwembad en dergelijke; (2).

- camping in het gebied Grensweg-Gerritslanderdijk (3).
- uitbouw en vergroting van reeds bestaande campings en bungalowparken.

De invloed van het toerisme en vestigingen op de broedverspreiding van weidevogels werd in eerste instantie bij de Grutto onderzocht, omdat deze soort nog storingsgevoeliger is dan de Wulp en het nest reeds verlaat, als op flinke afstand mensen verschijnen (Eber & Schäfer 1973). Nu reeds broeden in de nabije omgeving van dorpen en toeristische inrichtingen geen Grutto's meer, omdat de talrijke verstoringen (mensen, honden) en bij vakantievestigingen ook hagen/struikgewas een vestiging verhinderen.

Bij Oosterend broedde het eerste paar op een afstand van 300-1300 meter en gemiddeld op 800 meter. In de omgeving van vakantievestigingen broedde ook weinig indicatorsoorten en meestal gaat het om minder veeleisende soorten als Kievit en Veldleeuwerik. Enige voor Texel minder typische soorten (bijvoorbeeld Kauw en Ekster) vinden daarentegen in en om vakantievestigingen en campings voedsel in overvloed en hebben zich vermeerderd.

Bij de Ekster werden in 1979 zuidelijk van De Koog dichtheden tot 12 paar per 100 ha vastgesteld (A.J. Dijkse in brief).

De Strandplevier, de Dwergstern en waarschijnlijk ook de Bontbekplevier werden door het massatoerisme van het strand verdreven (zie Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel

1975, Parslow 1973, geciteerd in Poltz 1977, Drijver 1958, geciteerd in A.J. & L.J. Dijkse 1977).

De Strandplevier broedde tot nu toe alleen nog in natuurreervaten, maar kan zich echter ook daar niet handhaven (1966:35 paar; 1979:3 paar). De Dwergstern probeerde zich in 1974 met enige paren ten noorden van De Cocksdorp te vestigen, doch ook hier waren de verstoringen door toeristen te veelvuldig (A.J. & L.J. Dijkse 1977).

Ofschoon Texel een waterzuiveringsfabriek heeft, wordt wegens het grote waterverbruik in het hoogseizoen nog altijd de maximum toelaatbare hoeveelheid water aan de duinen onttrokken (A.J. Dijkse 1978). De sterke kustafslag en deze wateronttrekking bewerkstelligen dan, dat in het voorjaar (de droogste tijd op Texel) de duinen te snel uitdrogen.

De gevolgen daarvan op moeras- en watervogels zijn erg vernietigend: De broedpopulatie van de Watersnip is sedert 1974 van 30 tot 20 paar teruggelopen, hetgeen een teruggang van 33% betekent. Nog sterker is de teruggang bij de Dodaars: in 1970 waren er 10, in 1979 nog 1 paar. In 1980 was de waterstand hoger dan in normale jaren (regenrijke voorjaarsmaanden), zo dat wederom 7 paren in de duinreservaten broedden (A.J. Dijkse in brief).

Ondanks de jaarlijkse fluctuaties in het bestand zijn ook de broedbestanden van de Slobeend en de Wintertaling teruggelopen (A.J. & L.J. Dijkse 1977, A.J. Dijkse 1979 en

Smienten, Waal en Burg, 8 maart 1975.

Foto: Frits van Daalen.

Velduil. Texel is met jaarlijks 11-14 broedparen (A.J. Dijkse 1979) een van de belangrijkste broedgebieden van het land.

Foto: Frits van Daalen.

in brief). De onregelmatige waterstand verhindert vermoedelijk ook de vestiging van het Porseleinhoen (zie Poltz 1977).

Ook Geoörde Fuut en Fuut hebben bijna geen kans meer zich opnieuw in de duinen te vestigen, omdat het voormalige broedgebied (de Muypas) in droge zomers reeds meerdere malen uitgedroogd is en daardoor voor visetende soorten onbelangrijk is geworden (A.J. Dijkse 1979). In 1980 heeft echter weer één paar Futen gebroed in de Horspolders, alwaar in 1981 zelfs 5 à 6 paar een broedsel hebben grootgebracht (tel. med. A.J. Dijkse). De geplande bossen in het overgangsgebied tussen duinen en cultuurlandschap verstoren belangrijke voedselgebieden van de Velduil. Aangezien in dit gebied weinig uitwijkmogelijkheden aanwezig zijn en voor sterke belasting (overtredingen, honden) van de omliggende broedgebieden (Eyerlandse Duinen) gevreesd moet worden, moet met een bestandsvermindering van 25-50% rekening worden gehouden (A.J. Dijkse 1979).

Landbouw

Sedert de ruilverkavelingen in de jaren vijftig is het beheer van cultuurgronden steeds intensiever geworden. De daling van de grondwaterstand (ontwatering) leidde tot een toenemende mechanisering. Betere bemesting (kunstmest) maakte vroeger hooien mogelijk. De hoeveelheid groot vee is toegenomen en bereikt tegenwoordig een aantal van ongeveer 12.200 stuks (daarvan zijn 5.850 melkkoeien). Daarnaast worden de weilanden nog door 22.500 schapen benut. Ook de beweiding is intensiever geworden (grotere veedichtheid).

Onderzoekingen in andere delen van het land hebben uitgewezen, dat bij een dergelijke exploitatie/beheer de verliezen aan legfels en

jongen echt hoog zijn (Klomp, Woldhek & De Bruin et al. 1980). Op Texel gaan veel legfels door rollen en eggen (A.J. & L.J. Dijkse 1977) en de grote veedichtheid verloren (zie Fabritius in Klomp, Woldhek & De Bruin et al 1980). Ook het vroegere maaien van het hooi veroorzaakt verliezen aan legfels, jongen en broedende oude vogels (A.J. & L.J. Dijkse 1977). Bij een aanvang van het maaien tussen 15-25 mei brengen slechts ongeveer 20-40% van de broedparen jongen groot (Beintema 1976, Van den Berg 1977, beide geciteerd in Klomp, Woldhek & De Bruin et al 1980).

De verarming van de voor landbouw gebruikte cultuurgrond is verschrikkelijk. Van de 10 weidevogelsoorten zijn er drie (Kemphaan, Watersnip en Zomertaling) inmiddels verdwenen en de broedpopulatie van Grutto en waarschijnlijk de Tureluur nemen af.

Bij de Grutto werden bijvoorbeeld in 1966 nog 5,7 paar per 100 ha grasland vastgesteld. In 1978 waren het nog 1,8 paar per 100 ha (Ruitenbeek et al 1979). Ook in 1979 werden slechts in 17 vierkanten (28% van de onderzoekvierkanten) meer dan 2 paar per 100 ha en slechts in 7 vierkanten meer dan 4 paar per 100 ha geteld (zie afbeelding 2). Teruggang in bestand is ook bekend bij Veldleeuwrik en Kievit (A.J. Dijkse in brief, A.J. & L.J. Dijkse 1977) en bij de Slobeend te verwachten, aangezien de broedpopulatie ook in natuurreservaten terugloopt (A.J. Dijkse 1979).

Eveneens sterk teruglopend is de populatie van de Graspieper: in 1966 waren er 1170 in 1974 nog 711 paar. De teruggang van het bestand (39%) heeft waarschijnlijk hoofdzakelijk plaats in het cultuurlandschap, doch de soort neemt ook in de duinreservaten voortdurend af (A.J. & L.J. Dijkse 1977, A.J. Dijkse 1979).

De Graspieper broedt in het cultuurland-

Texel is een belangrijke rustplaats voor Rosse Grutto. In de trektijd zijn op goede trekdagen tot 10.000 exemplaren aanwezig. De belangrijkste hoogwatervluchtplaatsen zijn De Schorren, de daarachterliggende polder en De Slufter (A.J. & L.J. Dijkse 1977). Foto: Frits van Daalen.

schap bij voorkeur op extensief beheerde sloten en wegbermen. Aangezien de sloten dikwijls als drinkplaats voor schapen dienen, worden door intensieve betreding veel leg-sels en dikwijls ook de vegetatie verstoord (zie foto hieronder).

7. Beschermingsmaatregelen

De dagen van Texel zijn geteld, als niet ge-handeld wordt. De oorzaken van de bedrel-ging moeten opgeruimd of ingedamd worden, voor sommige problemen moet een oplos-sing gevonden worden.

Door schapen sterk beschadigde en intensief beweide slootkant bij Oudeschild. Foto: W. Hirschi.

Een van de meest kenmerkende soorten voor Texel is de Scholekster, zowel in de broed- als in de trektijd.

Foto: Piet Munsterman.

De Kleine Zwaan overwintert sedert 1974 in toenemende aantallen op Texel. Op 19 januari 1980 werden 226 exemplaren geteld, daarvan 186 exemplaren op De Schorren en 32 exemplaren in de Horspolderdijes (Water- en waadvogeltellingen op Texel 1980, niet gepubl.).

Foto: Frits van Daalen.

Indien de gemeente Texel een verdere uitbreiding van het toerisme niet verhindert is het noodlot voor Texel definitief bezegeld. Voorbeelden voor zulke foutieve ontwikkelingen in het toerisme zijn er vele, de indrukwekkendste is echter zeker het Neusiedlerseegebied (Den Besten 1979, König 1980).

De belangrijkste maatregelen zijn:

- onmiddellijke bouwstop voor toeristische inrichtingen. Reeds bestaande plannen moeten worden opgegeven.
- verhinderend van de bosaanplant in het gebied ten noordwesten van De Cocksdorp.
- de aanleg van verdere fiets- en wandelpaden, ruiterpaden, natuurspaden, trimbanen en picknickplaatsen in de bossen moet worden verhinderd.
- beperking van de wateronttrekking uit de duinen tot een minimum en uitbreiding van de waterfabriek.
- geen verdere uitbreiding van het aantal excursies in natuurgebieden.
- afsluiten van enige strandgedeelten aan de westkust gedurende de broedtijd.
- handhaving van het huidige bodemgebruik in het cultuurlandschap.
- de landbouwers door uitgaven van een folder te wijzen op de mogelijkheden van het beschermen van weidevogels in de broedtijd (bijvoorbeeld provincie Drenthe).

Dank

In het bijzonder dank ik A.J. Dijkse voor de royale hulp, de vele adviezen en voor het kri-

tisch doornemen van het manuscript. Hij heeft ook de gegevens uit de natuurreservaten verstrekt en talrijke nog niet gepubliceerde gegevens van de water- en waadvogeltellingen ter beschikking gesteld.

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten dank ik voor het beschikbaar stellen van talrijke gegevens en M.C. Stoepker voor opgaven inzake broedpopulatie en verspreiding van de valken op Texel. De redactie van Het Vogeljaar heeft zich welwillend met de vertaling van het manuscript belast en ook de foto's ter beschikking gesteld. H. Märki en prof. dr. U.N. Glutz von Blotzheim ben ik dank verschuldigd voor de waardevolle adviezen over de rasterkartering.

Zusammenfassung

Die Insel Texel (183,6 km²) ist wegen der günstigen Lage (Waddenmeer) und vielseitigen Biotopstruktur eines der bedeutendsten Brutgebiete des Landes (1970-80: 113 Arten) und als Rast- und/oder Ueberwinterungsgebiet für Wasser- und Watvögel (11 Arten) von internationaler Bedeutung.

Die Avifauna und die bedeutende Landschaft sind durch Massentourismus und intensivere Landwirtschaft stark gefährdet. Besonders erschreckend sind die Bestandesrückgänge zahlreicher Sumpf-, Wasser- und Wiesenvögel. Einige für die Insel wenig typische Arten (zum Beispiel Dohle und Elster) nehmen dagegen stark zu.

■ Werner Hirschi, Schwarztorstraße 36, 3007 Bern Zwitserland. Vertaling van H.J. Lichtenbeld.

De Pijlstaart broedt niet elk jaar en telkens met 1-3 paar in de duinreservaten (A.J. & L.J. Dijkse 1977). Foto: Frits van Daalen.

Texel neemt als broedgebied voor de Grote Stern een zeer belangrijke plaats in.

Foto: Piet Munsterman.

	1979	
Grote Stern		750 paar
Visdief		circa 220 paar
Noordse Stern		circa 100 paar
Dwergstern		42 paar

LITTERATUUR:

- Abrahamse, J., W. Joenje & N. van Leeuwen-Seelt et al. (1976): Waddenzee, natuurgebied van Nederland, Duitsland en Denemarken. Harlingen/s-Graveland.
- Boere, G.C. & P.M. Zegers (1977): Wadvogeltellingen in het Nederlandse Waddenzeegebied in 1974 en 1975. Watervogels 2-4: 161-173.
- Besten, J. Den (1979): De laatste jaren van de Neusiedlersee. De Lepelaar no. 62 : 18-20.
- Bundesforschungsanstalt für Naturschutz und Landschaftsökologie (1977): Empfehlungen für Kriterien zur Bewertung von Feuchtgebieten. Berichte der Deutschen Sektion des Internationalen Rates für Vogelschutz 17: 136-138.
- Dijkse, A.J. (1978): De Texelse duinen bedreigd natuurgebied: De Lepelaar no. 59 : 14-17.
- Dijkse, A.J. (1979): De Texelse duinen bedreigd natuurgebied (2). De Lepelaar 60: 32-35.
- Eber, G. & C. Schäfer (1973): Das Zwillbrocker Venn. Vreden.
- Glutz von Blotzheim, U.N., K. Bauer & E. Bezzel (1975): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 6. Wiesbaden.
- Haarmann, K. & P. Pretscher (1976): Die Feuchtgebiete internationaler Bedeutung in der Bundesrepublik Deutschland. Greven. ven.
- Hölzinger, J. et al. (1972): Wetlands (Feuchtgebiete) in Baden-Württemberg mit internationaler und nationaler Bedeutung für Wasservögel, Anzeiger ornithologische Gesellschaft Bayern 11: 70-110.
- Klomp, H., S. Woldhek & C. De Bruin et al. (1980): Weidevogels in de verdrukking. Zeist.
- König, C. (1980): Ein Naturparadies wird dem Tourismus geopfert. Wir und die Vögel 12: 10-11.
- Märki, H. (1977): Rasterkartierungen als Grundlagenbereitstellung für die Raumplanung. Der Ornithologische Beobachter 74: 104-110.
- Nowak, E. (1979): Die Vögel der Länder der Europäischen Gemeinschaft. Greven.
- Poltz, W. (1977): Bestandsentwicklungen bei Brutvögeln in der Bundesrepublik Deutschland. Greven.
- Rooth, J. (1979): Over de stand van onze sterns. De Lepelaar no. 60 : 12-15.
- Ruitenbeek, W. et al. (1979): Weide-broedvogel-onderzoek 1978, eerste verslag. De Pieper 18/3: 18-35. Ook als los gestencild verslag.
- Saeijs, H.L.F. & H.J.M. Baptist (1980): Evaluatie van West Europese overwinteringsgebieden van watervogels. Rijkswaterstaat Deltadienst, afd. Milieu-Onderzoek, nota 78-10.
- Telxela, R.M. (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Deventer.
- Vooüs, K.H. (1973): List of recent holarctic bird species. Nonpasserines. Ibis 115: 612-618.
- Vooüs, K.H. (1977 a,b): List of recent holarctic bird species Passerines. Ibis 119: 223-250, 376-406.
- Wattel, Jan & Eduard Osleek (1980): Plan om te komen tot lijst van vogelsoorten, die speciale bescherming nodig hebben. Het Vogeljaar 28 (5): 245-247.
- Woldhek, S. (1980): Oostvaardersplassen. De Lepelaar no. 68 : bijlage.